

ΑΠΑΝΤΩΝΤΑΣ στο ερωτηματολόγιο που μου στείλατε θα ήθελα να σταθώ κυρίως στα παρακάτω:

Ως προς το Α.1, Α.2: νομίζω ότι μπορούμε να μιλάμε για «αναβάθμιση του επιπέδου σπουδών» και για σαφή «βελτίωση» της συνολικής λειτουργίας του πανεπιστημίου. Συνεπώς και για βελτίωση της «ποιοτικής σύνθεσης» των σημερινών πτυχιούχων. Ως προς το τελευταίο, η δεκαετής περίπου εμπειρία μου στο Πάντειο μου επιτρέπει να πω ότι η βελτίωση του επιπέδου των σπουδαστών-αποφοίτων είναι τα τελευταία 5 ή 6 χρόνια σαφής. Βεβαίως, πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι το τμήμα της κοινωνιολογίας έχει τα τελευταία χρόνια γίνει «ανταγωνιστικό», καθώς οι επίδοξοι σπουδαστές ελπίζουν στο διορισμό στη μέση εκπαίδευση. Έτσι, οι «βάσεις»-βαθμολογία για την εισαγωγή στο τμήμα στις πανελλαδικές έχει ανεβεί πολύ. Εισάγονται, δηλαδή, τα τελευταία χρόνια πολύ καλύτερου επιπέδου σπουδαστές.

Ασφαλώς στη βελτίωση αυτή συνέβαλε αποφασιστικά και η αναβάθμιση του περιεχομένου σπουδών που συνδέεται με τον εκσυγχρονισμό του προγράμματος σπουδών του τμήματος. Το τμήμα κοινωνιολογίας στο Πάντειο ιδρύθηκε, όπως είναι γνωστό, το 1984. Το πρόγραμμα σπουδών που καταρτίσαμε τότε και οι μέχρι πρόσφατα (εννοώ πριν την κατάταξη στα άλλα τμήματα που δημιούργησε τεράστια προβλήματα) βελτιώσεις του έγιναν λίγο-πολύ κατ' αναλογία των ευρωπαϊκών κυρίως τμημάτων κοινωνιολογίας. Υπήρχαν και υπάρχουν πολλές αποκλίσεις και ελληνικές «ιδιομορφίες» (κατ' ευφημισμόν), όπως μπορεί εύκολα κανείς να μαντεύσει. Πάντως και ο νόμος-πλαίσιο βοήθησε πολύ στη βελτίωση του προγράμματος σπουδών.

Ως προς το Α.3: κυριαρχεί η από έδρας διδασκαλία, η «διάλεξη». Οι απόπειρες που έγιναν να συνδυαστεί η από έδρας διδασκαλία με σεμναριακή υποστήριξη υπήρξαν περιθωριακές και δεν γενικεύθηκαν, κυρίως λόγω έλλειψης διδακτικού προσωπικού. Τα σεμναριακά μαθήματα είναι σήμερα ελάχιστα (δύο ή τρία σε σύνολο 100 περίπου εξαμηνιαίων μαθημάτων).

Ως προς την έρευνα: στο Πάντειο γενικότερα είναι επίσης περιθωριακή και εξα-

τομικευμένη. Δεν συνδέεται δε καθόλου με τη διδασκαλία, καθώς δεν υφίστανται μεταπτυχιακά προγράμματα, παρά μόνο ένα ή δύο άτυπα μεταπτυχιακά σεμινάρια.

Ως προς το Β.1: είναι νομίζω αυτονόητο ότι ένα τμήμα κοινωνιολογίας και ένα πανεπιστήμιο κοινωνικών επιστημών πρέπει να στοχεύει σε μια «διευρυμένη ανθρωπιστική παιδεία». Δεν νομίζω, πάντως, πως πολλοί συμμερίζονται μια τέτοια θέση σήμερα. Τόσο στο χώρο του ΔΕΠ, όσο και των φοιτητών, κυριαρχεί μια αντίληψη περί ενός ασαφώς εννοούμενου «εκσυγχρονισμού» και μιας περισσότερο «επαγγελματικής» παιδείας.

Ως προς το Β.2: το ζήτημα που τίθεται εδώ, νομίζω, είναι από τα πλέον κρίσιμα. Κατ' αρχήν πρέπει να πω ότι τουλάχιστον στις κοινωνικές επιστήμες στη χώρα μας δεν έχει γίνει καμιά τέτοια «συσχέτιση προγραμμάτων και κοινωνικών αναγκών». Το αντίθετο θα έλεγα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της ίδρυσης των νέων τμημάτων στο Πάντειο, που έγινε με μεγάλη προχειρότητα και για να ικανοποιηθούν φιλοδοξίες μάλλον μελών του ΔΕΠ, παρά οι οποιεσδήποτε ανάγκες σε επιστημονικό δυναμικό.

Ως προς το αν η ελληνική κοινωνία έχει «συνείδηση αναγκών» αυτό είναι κάτι στο οποίο δεν μπορώ να απαντήσω. Είναι όμως, νομίζω, επείγουσα η σημασία του. Πιστεύω πως η απάντηση στο ερώτημα πρέπει να προηγηθεί κάθε προσπάθειας αναμόρφωσης των προγραμμάτων σπουδών και δημιουργίας «κατευθύνσεων» των πτυχίων στο Πάντειο και στο τμήμα κοινωνιολογίας ειδικότερα (γίνεται εδώ και χρόνια σχετική συζήτηση και υπάρχουν αντικρουόμενες αντιλήψεις και απόψεις). Πρόθεσή μου είναι να προχωρήσω σε μια «έρευνα» αναγκών όσον αφορά στους κοινωνιολόγους και την κοινωνιολογία. Εγχείρημα ασφαλώς δύσκολο, αλλά νομίζω ότι πρέπει να αποτολμηθεί.

Ως προς το Γ.1: στο Πάντειο, απ' ό,τι ξέρω, έχουν εισαχθεί μαθήματα σχετικά στα άλλα τμήματα: όχι όμως στο τμήμα κοινωνιολογίας.

Ως προς το Γ.2: οπωσδήποτε γίνεται αισθητή η ανάγκη αναπροσανατολισμού για να αντιμετωπισθεί η καινούργια πραγματικότητα. Όμως, δεν είμαστε, νομίζω, έτοιμοι. Δεν πιστεύω ότι παίζει πλέον ρόλο

η «αντιευρωπαϊκή ιδεολογία». Πρόκειται μάλλον για «ανεπάρκεια».

Ως προς το Γ.3: νομίζω ότι οι πολιτικές ανακατατάξεις στην Ευρώπη δεν έχουν ακόμα εκφραστεί, ούτε συγκεκριμενοποιηθεί ως ανακατατάξεις εκπαιδευτικών προσανατολισμών. Σήμερα νομίζω επικρατεί στα πανεπιστήμια ένα είδος απορίας και «κρίσης» ως προς τα σημεία που θίγονται εδώ. Δεν νομίζω ότι μπορούμε να μιλάμε με όρους «έκβασης της αντίθεσης λαϊκισμού-εκσυγχρονισμού». Εκείνο που είναι βέβαιο είναι ότι έχει γίνει, λίγο-πολύ, συνείδηση ότι αυτό που ονομάζουμε «λαϊκισμός» έχει εξαντλήσει τη δυναμική του μέσα στο πανεπιστήμιο. Όμως, επίσης, ο «εκσυγχρονισμός» δεν φαίνεται να διαγράφεται ως σαφής εναλλακτική πρόταση.

Η κρίση των ΑΕΙ. Κρίση θεσμική και κοινωνική

Την κρίση του πανεπιστημίου, ενώπιον της οποίας βρισκόμαστε σήμερα, θα προσπαθήσω να προσδιορίσω ως κρίση αξιοπιστίας της ακαδημαϊκής κοινότητας αφενός και ως κρίση της κοινωνικής λειτουργίας του θεσμού του πανεπιστημίου αφετέρου. Προς τούτο θα αναφερθώ πολύ σύντομα στις εμπειρίες και στις προσπάθειες αναδιοργάνωσης του πανεπιστημίου στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση.

Την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο το πανεπιστήμιο αναδεικνύεται στον πιο ευαίσθητο ίσως εκφραστή της αναζήτησης εναλλακτικών κατευθύνσεων για την ελληνική κοινωνία. Σ' αυτή την περίοδο κυριαρχεί στα πανεπιστήμια το δημοκρατικό κίνημα, το οποίο συσπειρώνει δυνάμεις που η μέχρι τότε θεσμική οργάνωση του πανεπιστημίου έθετε στο περιθώριο: φοιτητές, ΕΔΠ (επιστημονικό διδακτικό προσωπικό). Ετέθη, λοιπόν, στην ημερήσια διάταξη το αίτημα της θεσμικής μεταρρύθμισης των ΑΕΙ, που θα διασφάλιζε τόσο τον εκδημοκρατισμό, όσο και τον εκσυγχρονισμό της ανώτατης παιδείας. Κεντρικοί άξονες της μεταρρύθμισης θεωρήθηκαν η κατάργηση του αναρχοντικού θεσμού της έδρας και η συμμετοχή των φοιτητών στη διαχείριση του πανεπιστημίου. Εντούτοις, πέραν των δύο αυτών συγκεκριμένων θέσεων και παρά την

πολύπλευρη προβληματική που αναπτύχθηκε, τόσο το περιεχόμενο του εκσυγχρονισμού, όσο και του εκδημοκρατισμού παρέμεινε, εν πολλοίς, ασαφές και διακηρυκτικό. Ενδεικτικό του κλίματος αναζήτησης που επικράτησε, αλλά και της έλλειψης κατασταλαγμένων και επεξεργασμένων αντιλήψεων, είναι το γεγονός ότι συχνά το αίτημα του εκδημοκρατισμού αντιπαρατέθηκε προς εκείνο του εκσυγχρονισμού από τις πιο ριζοσπαστικές πτέρυγες του μεταρρυθμιστικού κινήματος, οι οποίες θεώρησαν ότι βασικό αίτημα όφειλε να είναι ο εκδημοκρατισμός και όχι ο εκσυγχρονισμός, τον οποίο εξέλαβαν ως αίτημα απλής αναπροσαρμογής του συστήματος στις νέες συνθήκες.

Αντίστοιχη διαμάχη και προβληματισμός αναπτύχθηκαν σχετικά και με τη φοιτητική συμμετοχή, η οποία χαρακτηρίστηκε από ορισμένες πτέρυγες του μεταρρυθμιστικού κινήματος ως απλή συνδιαχείριση και αφομοίωση στη λογική της αναπαραγωγής των σχέσεων εξουσίας στο πανεπιστήμιο.

Τα αιτήματα του εκδημοκρατισμού και του εκσυγχρονισμού επιχείρησε να υλοποιήσει η θεσμική μεταρρύθμιση του 1982, ο νόμος-πλαίσιο. Εντούτοις, παρά τις θεαματικές αλλαγές που εισήγαγε, υπό το νέο νομικό καθεστώς αναπαράχθηκαν, όπως είναι σήμερα πανθομολογούμενο, όλες οι αρνητικές και προβληματικές πλευρές, τόσο της μορφής, όσο και του περιεχομένου της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

Ο νόμος-πλαίσιο αντικατέστησε την έδρα με τον τομέα στον οποίο ενέταξε ιεραρχικά, σε βαθμίδες, τους διδάσκοντες. Η διεύρυνση του διδακτικού προσωπικού και η ανάθεση αποφασιστικών αρμοδιοτήτων στη συνέλευση του τομέα και του τμήματος επέτρεψαν τη μερική τουλάχιστον ανανέωση των προγραμμάτων σπουδών. Όμως, η θετική αυτή εξέλιξη εν πολλοίς αναιρέθηκε, καθώς τα προγράμματα σπουδών προσαρμόστηκαν στους διδάσκοντες και όχι το αντίθετο.

Ο νόμος-πλαίσιο όρισε επίσης συγκεκριμένες «προϋποθέσεις» για τη μετακίνηση από τη μια βαθμίδα του διδακτικού προσωπικού στην ανώτερη. Οι διδάσκοντες, λοιπόν, όλων των βαθμίδων, πλην προφανώς της πρώτης, επιδόθηκαν στην προσπάθεια να καλύψουν τις προϋποθέ-

σεις αυτές, ενώ οι καθηγητές της πρώτης βαθμίδας προσπάθησαν να επιτύχουν τη μεγαλύτερη δυνατή επιρροή, πράγμα που διευκόλυνε ο έλεγχος που διατήρησαν επί των υποκειμένων βαθμίδων. Το επιστημονικό έργο που παράχθηκε τα τελευταία χρόνια στα πανεπιστήμια δεν το προσδιόρισαν ερευνητικά ενδιαφέροντα ή οι ανάγκες διαπραγμάτευσης συγκεκριμένων προβλημάτων, αλλά η όσο το δυνατόν ταχύτερη εκπόνηση του «άρθρου» ή του «βιβλίου» που επέτρεπε τη διεκδίκηση της προαγωγής. Ακαδημαϊκός έλεγχος των δημοσιευμάτων αυτών δεν υφίστατο, ούτε υφίσταται, αφού, εκτός από τη διδασκαλία στα πανεπιστήμια, τα τελευταία χρόνια δεν συντελέστηκαν, παρά μόνο περιθωριακά, οι άλλες ακαδημαϊκές λειτουργίες, δηλαδή η έρευνα και ο ουσιαστικός επιστημονικός διάλογος. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα τελευταία χρόνια δεν υπήρξαν στα πανεπιστήμια αντιπαραθέσεις οποιουδήποτε χαρακτήρα και περιεχομένου, πολύ λιγότερο ακαδημαϊκού. Κυριάρχησε, κυρίως, μια αντιδικία και ένα «δούναι και λαβείν» ανάμεσα στις επιμέρους ομάδες, που βεβαίως συνοδεύτηκε από κάποιες τριβές ή και κατάχρηση εξουσίας από όποια ομάδα είχε κάθε φορά το «πάνω χέρι», τη δυνατότητα να επιβάλει τη θέλησή της.

Αυτό εξηγεί, κατά τη γνώμη μου, την κρίση αξιοπιστίας που χαρακτηρίζει την πανεπιστημιακή κοινότητα στο σύνολό της σχεδόν. Το κύριο βάρος της ευθύνης, νομίζω, αναλογεί στο διδακτικό προσωπικό. Αλλά, χαρακτηριστικό της κατάστασης που διαμορφώθηκε είναι ότι στις ομαδοποιήσεις που λειτούργησαν σημαντικό ρόλο έπαιξαν τα κόμματα που καθοδήγησαν κυρίως τις επιμέρους παρατάξεις στο σπουδαστικό χώρο. Τα πολιτικά κόμματα, αντί να διαθέσουν τις δυνάμεις τους στη διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής, επιδόθηκαν στο παιχνίδι της νομής της εξουσίας, με τον ίδιο ζήλο που το έκαναν τα επί μέρους άτομα και οι ομάδες-ομαδοποιήσεις, τις οποίες, άλλωστε, συχνά εστήριξαν και πολιτικά. Η κατάσταση αυτή ήταν, πάντως, σχεδόν η φυσική συνέπεια των διατάξεων, ιδίως των μεταβατικών που περιελάμβανε ο νόμος-πλαίσιο, όπως και των μετέπειτα νομοθετημάτων που τις εξειδίκευσαν. Η λογική που διέπει το νόμο-πλαίσιο είναι αυτή της

κατανομής της εξουσίας κατά τρόπο λίγο-πολύ αναλογικό στις επιμέρους ομάδες-συμφέροντα, μάλιστα όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί την εποχή που συντάχθηκε ο νόμος. Θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε, επιστημαίνοντας ότι ο εκδημοκρατισμός και ο εκσυγχρονισμός, που το νέο θεσμικό πλαίσιο εισήγαγε, σήμαιναν μεν τη διεύρυνση των φορέων που επιφορτίστηκαν τη διαχείριση των πανεπιστημιακών πραγμάτων, «θεσμοθέτησαν» όμως και εξειδίκευσαν την τελευταία ως διαδικασία που έχει να κάνει με τη διαπραγμάτευση της νομής και τη ρύθμιση της κατανομής της εξουσίας στα πανεπιστήμια, εξουσίας διαχειριστικής με επίφαση ακαδημαϊκή. Ο νόμος-πλαίσιο, παρά το ότι κατονομάζει επιστημονικά και ερευνητικά κριτήρια στα οποία οφείλουν να ανταποκρίνονται οι πανεπιστημιακοί, παρά το ότι εισάγει ένα εκσυγχρονιστικό πλαίσιο οργάνωσης των σπουδών, δεν περιλαμβάνει πρόνοια για την ουσιαστική ανανέωσή τους, ούτε κατορθώνει να δημιουργήσει όρους και συνθήκες παραγωγής της γνώσης στα ελληνικά ΑΕΙ. Ούτε, τέλος, συνδέθηκε με θεμελιωμένες εκτιμήσεις για τις ανάγκες και τις προτεραιότητες της χώρας στην παραγωγή της γνώσης και του επιστημονικού δυναμικού.

Το πρόβλημα, εντούτοις, δεν εξαντλείται, πιστεύω, στην κρίση αξιοπιστίας των ομάδων της ακαδημαϊκής κοινότητας. Την κρίση του πανεπιστημίου συνιστά, επίσης, η αναντιστοιχία του ακαδημαϊκού τίτλου προς ό,τι οφείλει να αντιπροσωπεύει. Το πανοχίον δεν διασφαλίζει την ομαλή και κοινωνική ένταξη των κατόχων του στον κοινωνικό οργανισμό. Όπως έχουν τα πράγματα σήμερα, οι απόφοιτοι των πανεπιστημίων δεν μπορούν να εξασφαλίσουν εργασία ανάλογη με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που υποτίθεται ότι απέκτησαν στη διάρκεια των σπουδών τους. Τη δεκαετία που έκλεισε διπλασιάστηκε, όπως είναι γνωστό, ο αριθμός των σπουδαστών στα πανεπιστήμια. Η έλλειψη, όμως, ανάλογου κοινωνικού-οικονομικού προγραμματισμού και κοινωνικής πολιτικής είχε ως συνέπεια να μεταβληθούν τα πανεπιστήμια σε μηχανισμό πρόσκαιρης απορρόφησης της ανεργίας.

Αυτό πιστεύω, κατά κύριο λόγο, εξηγεί τη μαζική αποχή των σπουδαστών από τις αίθουσες διδασκαλίας και την αδια-

φορία για τις σπουδές αυτές καθ' εαυτές: δεν υπάρχει λόγος να κοπιάσει κανείς για να αποκτήσει γνώσεις που κατά τεκμήριο δεν πρόκειται να χρησιμοποιήσει. Το γεγονός ότι το πτυχίο δεν είναι παρά ένα τυπικό προσόν, που τοποθετεί τον κάτοχό του σε πλεονεκτική θέση, μόνο έναντι του μη πτυχιούχου, προκειμένης της διεκδίκησης θέσης εργασίας, συνεπικουρούμενο από το γεγονός ότι οι σπουδές στηρίζονται και περιορίζονται ουσιαστικά στην αποστήθιση του ενός ανά μάθημα «συγγράμματος», ερμηνεύει, πιστεύω, το φαινόμενο της διαβόησης «υποβάθμισης των σπουδών». Όπως είναι φανερό, αν η κατάσταση αυτή δεν απαιτεί μελέτη, σπουδή και παρουσία του σπουδαστή στο χώρο του πανεπιστημίου, δεν επιβάλλει, επίσης, την ανανέωση και τη βελτίωση της παρεχόμενης γνώσης. Αντίθετα, διευκολύνει την άσκηση του διδακτικού έργου ως πάρεργου. Καθιστά δυνατή και, εντέλει, «φυσική» την απουσία και των διδασκόντων από τα πανεπιστήμια. Την τελευταία επικυρώνει το γεγονός ότι δεν ίσχυσε ποτέ το περίφημο «ασυμβίβαστο».

Αλλά, η κατάσταση αυτή εξηγεί, επίσης, τον εκφυλισμό του φοιτητικού κινήματος σε λόμπυ διεκδίκησης χαριστικών ρυθμίσεων, όσον αφορά στις εξετάσεις και την απόκτηση του πτυχίου. Οι φοιτητικές παρατάξεις, προκειμένου να συγκεντρώσουν στα αμφιθέατρα τους σπουδαστές, υποχρεώνονται να υιοθετήσουν τέτοιου είδους «αιτήματα», παρ' όλο που συχνά ομολογούν ότι αυτά δεν στηρίζονται σε συνεπή ακαδημαϊκή ή πολιτική δεοντολογία.

Οφείλουμε, πάντως, να επισημάνουμε ότι ο εκφυλισμός του εκδημοκρατισμού σε απλή διεύρυνση των φορέων νομής της εξουσίας, χαρακτηρίζεται ως φαινόμενο και τους άλλους τομείς της δημόσιας ζωής της χώρας την ίδια περίοδο. Για πρώτη φορά μετά τον εμφύλιο, συμμετέχουν στη διαχείριση της κρατικής εξουσίας ευρύτερα στρώματα, μέσω των πολιτικών φορέων και των κομμάτων που τα εκφράζουν. Για λόγους, η διαπραγμάτευση των οποίων ξεφεύγει από τα όρια της παρούσης εισήγησης, δεν δικαιώθηκαν ούτε τα ευρύτερα κοινωνικά και πολιτικά αιτήματα που έθεσε ο κοινωνικός ριζοσπαστισμός, ούτε τα ειδικότερα αιτήματα που έθεσε το πανεπιστημιακό δημοκρατικό κίνημα της

πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου.

Σήμερα βιώνουμε ένα είδος καθολικής κρίσης πολιτικής, κοινωνικής, ιδεολογικής, που εκφράζεται και ως κρίση προτύπου κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Μέσα στα πανεπιστήμια, η κρίση αυτή εκδηλώνεται επίσης με ιδιαίτερη ένταση και παίρνει το χαρακτήρα ενός αδιέξοδου, καθώς δεν διαφαίνεται, προς το παρόν τουλάχιστον, η διαμόρφωση δυνάμεων ικανών να διατυπώσουν εναλλακτικές προτάσεις και να καθοδηγήσουν την έξοδο από την κρίση. Είμαστε, λοιπόν, υποχρεωμένοι να θέσουμε τα ζητήματα και να τα συζητήσουμε από την αρχή.

Η ανάδειξη του πανεπιστημίου σε θεσμό «ανεξάρτητο», σχετικά «αυτόνομο», όπως συνθίξεται να λέγεται, έναντι του κράτους και επίσης της κοινωνίας, καταγράφει την αυτονόμηση της γνώσης ως «επιστήμης» που συντελέστηκε στα πλαίσια της σύγχρονης κοινωνίας. Η αυτονόμηση αυτή συνιστά ουσιαστική διάσταση, συνθήκη *sine qua non* της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας και εκφράζει τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας σε διευθυντική και εκτελεστική-χειρωνακτική. Η «ανεξαρτησία» της επιστήμης και η αυτονομία του θεσμού του πανεπιστημίου αφορούν βεβαίως μόνο στο γεγονός της οροθέτησης, του αποχωρισμού της επιστημονικής-γνώστικής διαδικασίας, ως ιδιαίτερης και εξειδικευμένης κοινωνικής πρακτικής. Γιατί η επιστήμη έχει στη σύγχρονη κοινωνία σαφώς πρακτική, κοινωνική λειτουργία, είναι «εφημεροσμένη». Υπηρετεί δηλαδή άμεσα τις κοινωνικές ανάγκες, όπως αυτές διαμορφώνονται και διαμεσολαβούνται στα πλαίσια της σύγχρονης κοινωνίας από την αγορά. Την ικανοποίηση των αναγκών αυτών οφείλουν να διεκπεραιώσουν οι επιστήμονες, οι επιστημονικά καταρτισμένοι εργαζόμενοι.

Προκειμένου, λοιπόν, ο πανεπιστημιακός θεσμός να λειτουργήσει ως μηχανισμός παραγωγής γνώσης και τεχνολογίας, οφείλει να διατηρεί σχετική αυτονομία έναντι της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας. Η θεμελιακή αυτή προϋπόθεση εκφράζεται ως το οικονομικό αίτημα της ακαδημαϊκής ελευθερίας, του ακαδημαϊκού ασύλλου και της αυτοδιοίκησης του πανεπιστημίου. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, το πανεπιστήμιο μπορεί να λει-

τουρήσει, όχι μόνο ως μηχανισμός μετάδοσης της γνώσης και αναπαραγωγής του ανθρώπινου επιστημονικού δυναμικού, αλλά και ως κύτταρο αμφισβήτησης της καθιερωμένης γνώσης και προαγωγής της κριτικής γνώσης, μέσω της διαλογικής διδασκαλίας και της έρευνας.

Αυτός είναι ο λόγος, πιστεύω, για τον οποίο το πανεπιστήμιο οφείλει και μπορεί να οργανωθεί σε βάση ακαδημαϊκή και όχι πολιτική. Η οργάνωση, δηλαδή, του πανεπιστημίου και οι ρυθμίσεις που διέπουν τη διαχείριση των ακαδημαϊκών πραγμάτων οφείλουν να μην υποτάσσονται στη λογική της κατανομής της εξουσίας σε ομάδες συμφερόντων, αλλά, αντίθετα, στις ανάγκες της διδασκαλίας και της προαγωγής της έρευνας. Με αυτή τη λογική το αίτημα του εκδημοκρατισμού σημαίνει όχι απλά τη διεύρυνση των φορέων της εξουσίας, όπως συνέβη, αλλά την ανασυγκρότηση εκείνη του πανεπιστημίου που θα το αποδεσμεύσει από τη στείρα μετάδοση της γνώσης και θα δημιουργήσει όρους διαλογικής διδασκαλίας και κριτικής έρευνας. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι δυνατό να διατυπωθούν προτάσεις και να διαγραφούν «μέτρα», μόνον εφόσον αποδεσμευθούμε από τη λογική που διέπει το νόμο-πλαίσιο, ο οποίος, όπως επισημάνθηκε ήδη παραπάνω, υπακούει στην απαίτηση της αναλογικής κατανομής μεριδίων της διαχειριστικής εξουσίας. Η λογική αυτή, βεβαίως, εκφράζει και αναπαράγει τις μικροαστικές συνθήκες και τις λαϊκιστικές αντιλήψεις που κυριάρχησαν και υπό τις οποίες λειτούργησε η ελληνική κοινωνική και πολιτική ζωή, λίγο-πολύ σ' όλη τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας.

Αλλά, αν η διάγνωση που κάναμε εδώ είναι ακριβής, τότε τα τυχόν «μέτρα» προς την κατεύθυνση της διεξόδου από την κρίση πρέπει να θεραπεύουν τις αιτίες της, τόσο μέσα, όσο και έξω από το πανεπιστήμιο. Είναι προφανές ότι η εξομάλυνση της «αγοράς εργασίας» και η αντιστοίχιση του επιστημονικού δυναμικού προς τις ανάγκες της οικονομίας και της κοινωνίας οφείλουν να στηριχθούν σε επεξεργασμένα προγράμματα κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής. Αλλά είναι επίσης προφανές ότι την κατάσταση στα πανεπιστήμια δεν είναι δυνατό να διορθώσουν διοικητικού χαρακτήρα ρυθμί-

σεις, όπως ο περιορισμός των διοικητικών αρμοδιοτήτων στις ανώτερες βαθμίδες καθηγητών ή ο περιορισμός της φοιτητικής συμμετοχής στα όργανα διοίκησης, όπως έχει προταθεί από πολλές πλευρές.

Αντίθετα, διέξοδος μπορεί να αρχίσει να διαγράφεται, νομίζω, με την αποδέσμευση των διοικητικών από τις εκπαιδευτικές και τις ερευνητικές λειτουργίες. Με την αποδέσμευση, επίσης, των διακριτικών της ακαδημαϊκής επίδοσης από τις διοικητικές αρμοδιότητες. Πράγμα το οποίο σημαίνει ότι αυτό που πρέπει να καταργηθεί είναι η νομικά θεσμοθετημένη ιεραρχία των βαθμίδων και όχι η μια ή η άλλη βαθμίδα. Πρέπει, επίσης, άμεσα να καταργηθεί η «μπακαλική» των μάζι-μουμ-μίνιμουμ χρόνων και του αριθμού δημοσιεύσεων, που τάχα προϋποθέτει η κάθε βαθμίδα. Η ιεραρχία οφείλει να είναι ακαδημαϊκή και όχι δημοσιούπαλληλική. Οφείλει να συναρτάται με το διδακτικό και το ερευνητικό έργο των ακαδημαϊκών δασκάλων. Κάτι τέτοιο είναι, νομίζω, δυνατό να επιτευχθεί μόνο με την εισαγωγή ερευνητικών προγραμμάτων και των μεταπτυχιακών σπουδών που θα τα στηρίζουν στους τομείς και τα τμήματα και που θα αναλαμβάνονται από τα μέλη του ΔΕΠ ανεξαρτήτως βαθμίδων. Θα δημιουργηθούν, έτσι, σταδιακά βεβαίως και επίπονα, όροι ακαδημαϊκού διαλόγου, παραγωγής γνώσης και διαλογικής διδασκαλίας. Ένα πρακτικό μέτρο που μπορεί να ανοίξει το δρόμο και να επιτύχει ένα τέτοιο στόχο, αλλά που απαιτεί «πολιτική βούληση», είναι να αναθέσει η πολιτεία στα πανεπιστήμια ένα μεγάλο μέρος των ερευνών και –γιατί όχι;– και των μελετών που χρειάζονται, κάθε φορά, η χάραξη πολιτικής και η ανάληψη δημοσίων έργων κάθε χαρακτήρα.

Αυτός είναι, πιστεύω, ο μόνος τρόπος να γίνουν ουσιαστικές και οι προπτυχιακές σπουδές. Μέσω δηλαδή της σύνδεσής τους με την έρευνα και συνεπώς με τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται σήμερα σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Με αυτή την έννοια μπορούν λειτουργικά να εκσυγχρονίζονται και να ανανεώνονται, ως προς το περιεχόμενό τους. Η «ουσιαστικοποίηση» όμως των σπουδών δεν συμβιβάζεται με το ένα ανά μάθημα σύγγραμμα. Η κατάργηση των συγγραμμάτων και της δωρεάν διανομής

των πρέπει να συνοδευθεί, πάντως, από την άμεση απορρόφηση μέρους τουλάχιστον των σχετικών κονδυλίων για τη δημιουργία και τον εμπλουτισμό δανειστικών βιβλιοθηκών, που να μπορούν να καλύπτουν στο ακέραιο τις διδακτικές ανάγκες και βεβαίως και τις ανάγκες της έρευνας. Η σπατάλη που γίνεται σήμερα με τη διανομή βιβλίων, που οι σπουδαστές διαβάζουν μόνο τις παραμονές των εξετάσεων και πετάνε στα σκουπίδια εφόσον περάσουν τα μαθήματα, είναι, από κάθε άποψη –ακαδημαϊκή, οικονομική και κοινωνική– απαράδεκτη. Η οικονομία που θα προκύψει από την κατάργησή της θα επιτρέψει τη διοχέτευση ενός μέρους, τουλάχιστον, των σχετικών πόρων σε επιδόματα, ή υποτροφίες, τις οποίες οι φοιτητές θα μπορούν να χρησιμοποιούν κατά βούληση και σύμφωνα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους.

Συμπερασματικά, μόνο εφόσον συνεινεύουμε προς τέτοιου είδους κατευθύνσεις, είναι δυνατόν, σταδιακά και επίπονα, να μεταμορφωθεί, όπως οφείλει, το πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σε χώρο κατ'εξοχήν «κοινωνικά ευαίσθητο» και «δυναμικό», να λειτουργήσει με κριτήρια ακαδημαϊκά, με κατεύθυνση την κριτική διδασκαλία και την έρευνα, να συνδεθεί με τις κοινωνικές ανάγκες, να γίνει παράγοντας της γνώσης και των κριτηρίων για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων. ■